Format: Model voor het GTI-plan per G4 stad in Kansen voor West III (21-27) – artikel 28 CPR

Grondslag artikel 28 tm 34 van de GB verordening

Stad	Rotterdam
Titel	Kansen voor Rotterdam III
Versie	0.2 bij Programmawijziging 3.0
Geselecteerde gebieden	NPRZ-gebied, Bospolder-Tussendijken/Merwevierhaven, Oud-Mathenesse/Witte Dorp
Geselecteerde instrumenten	GTI/CLLD

1. 1. IDENTIFICATIE EN ONDERBOUWING VAN DE GEKOZEN GEBIEDEN BINNEN DE ITI VAN DE STAD

Referentie: artikel 29, lid 1, punt a), van de GB-verordening

Geef een korte omschrijving van hoe je tot selectie van de gebieden voor de GTI bent gekomen en de selectiecriteria die gehanteerd zijn. Vul vervolgens per gekozen gebied tabel 1 in.

Inleiding

De middelen die vanuit EFRO gericht zijn op duurzame stedelijke ontwikkeling zullen geconcentreerd worden ingezet binnen de G4-steden, en specifiek in die gebieden waar de grootste uitdagingen geïdentificeerd zijn. Hoewel de geselecteerde gebieden in de G4-steden allemaal hun eigen specifieke problematiek kennen, zijn er overkoepelende kenmerken zoals een hogere werkeloosheid en lagere arbeidsparticipatie, en daarmee dus hogere percentages uitkeringsgerechtigden, zijn er meer jongeren die in armoede opgroeien, uitvallen op school en/of in de criminaliteit belanden, en is er een lager gevoel van veiligheid dan in andere delen van de stad.

Voor het uitvoeringsprogramma (UP) Kansen voor Rotterdam III (KvR III) zijn de geselecteerde GTI-gebieden het programmagebied van het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid (NPRZ) en het gebied Bospolder-Tussendijken/Oud-Mathenesse-Witte Dorp/Merwevierhaven. Deze selectie is tot stand gekomen op basis van een evaluatie van het programmagebied van UP Kansen voor Rotterdam II (KvR II) en een analyse van de verschillende stadsdelen in Rotterdam o.b.v. een aantal kernindicatoren, die vooral werk- en inkomen gerelateerd zijn. Ook bestaat er voor elk van de geselecteerde gebieden een langjarig geïntegreerd ontwikkelingsplan, dat als vigerend beleid kan dienen voor openstellingen en projectselectie.

Kernindicatoren

Op basis van de geselecteerde kernindicatoren blijkt duidelijk dat er bij grote delen van de Rotterdamse bevolking nog altijd sprake is van een sociaaleconomische achterstand ten opzichte van de landelijke cijfers. Rotterdammers hebben gemiddeld een lager inkomen per inkomensontvanger én per inwoner, waardoor er veel huishoudens tot de onderste quintielen qua inkomens behoren. Specifiek kijkend naar de armste Nederlanders springt Rotterdam er nog sterker uit: een Rotterdams huishouden moet 2x zo vaak leven van een inkomen onder of rond het sociaal minimum als het nationaal gemiddelde. Kijkend naar de uitkeringsgerechtigden valt bovendien op dat het aantal WW-gerechtigden in Rotterdam (2,7%) vrijwel gelijk is aan het landelijk gemiddelde (2,5%), maar het aantal bijstandsuitkeringen in Rotterdam ruim 2x zo hoog is als het landelijke gemiddelde. In Rotterdam woont 3,9% van de Nederlanders tussen de 15 en 64 jaar, maar 8,7% van de Nederlandse bijstandsgerechtigden. Dit duidt erop dat een relatief grote groep Rotterdammers moeilijk aan werk komt of aan het werk blijft. Niet alleen leidt dit tot afhankelijkheid van allerlei overheidsvoorzieningen, inclusief alle kosten die dat met zich meebrengt, maar er is in Rotterdam dus ook sprake van veel onbenut arbeidspotentieel.

Gebied	Aantal inwoners (15-64 jaar)[1]	Gemiddeld inkomen per inkomensontvanger	Gemiddeld inkomen per inwoner	40% huishoudens met laagste inkomen	Huishoudens onder of rond sociaal minimum (%)	Aantal uitkeringen: bijstand (% bevolking)[2]	Aantal Uitkeringen: WW (% bevolking)[3]
Nederland	11.179.344	32,3	26,0	40,0	7,1	455.140 (4,0%)	280.280 (2,5%)
Rotterdam	438.143	30,4	24,1	53,2	14,2	39.390 (9,0%)	11.700 (2,7%)

Een verdieping van de kernindicatoren op stadsdeelniveau laat zien dat de bovenstaande trends relatief verspreid zijn over de gehele stad. Zo zijn er slechts twee stadsdelen, Pernis en Hoek van Holland, waar zowel het aantal bijstandsgerechtigden als het aantal WW-gerechtigden onder het landelijkgemiddelde uitkomen, en daar komt alleen Rozenburg bij als gekeken wordt naar het percentage huishoudens in de laagste twee quintielen qua inkomens. Zelfs in "rijke" stadsdelen als Hillegersberg-Schiebroek leven relatief veel huishoudens van een inkomen onder of rond het sociaal minimum.

[1] Een noot over de methodologie en het gebruik van data in dit document: voor een nadere duiding van de gegevens in de gebruikte dataset (*kerncijfers wijken en buurten 2018*, CBS) wordt het getal in deze kolom gebruikt als de noemer voor berekeningen en gebruikt als de "beroepsbevolking" in het relevante gebied. In andere analyses geeft het CBS aan zelf over het algemeen de totale bevolking van 15 tot 75 jaar te gebruiken, maar specifieke data over deze bevolkingsgroep ontbreekt in de gebruikte dataset van het CBS op wijkniveau. Daarom kunnen statistieken, berekend o.b.v. deze dataset, alleen onderling direct vergeleken worden. Andere (CBS-)analyses worden wel gebruikt ter onderbouwing van dit programma, maar data uit verschillende analyses zal niet met elkaar worden vergeleken.
[2] Percentage berekend als aantal uitkeringen ten opzichte van het totaal aantal inwoners van 15-64 jaar.
[3] Idem

Gebied	Aantal inwoners (15-64 jaar)	Gemiddeld inkomen per inkomensontvanger	Gemiddeld inkomen per inwoner	40% huishoudens met laagste inkomen	Huishoudens onder of rond sociaal minimum (%)	Aantal uitkeringen: bijstand (% bevolking)	Aantal Uitkeringen: WW (% bevolking)
Charlois	47.080	24,7	19,2	61,5	16	4.970 (10,6%)	1.600 (3,4%)
Delfshaven	55.865	26,2	20,6	60,1	19,2	6.280 (11,2%)	1.450 (2,6%)
(BoTu)	(10.540)	(21,9)	(16,9)	(66,75)	(25,6)	1.600 (15,2%)	300 (2,8%)
(Oud-Mathenesse/Witte Dorp -WD)	(5.695)	(24,9)	(20,2)	(59,5)	(18,3)	490 (8,6%)	190 (3,3%)
Feijenoord	51.960	26,1	20,1	60,8	20,9	7.220 (13,9%)	1.530 (2,9%)
IJsselmonde	38.855	26,9	21,1	52,5	13,2	4.010 (10,3%)	1.100 (2,8%)

Desondanks zijn er op sociaaleconomisch niveau duidelijke verschillen tussen de stadsdelen. Vier stadsdelen vallen hierbij in het bijzonder op: Charlois, Feijenoord, IJsselmonde en Delfshaven. Voor deze stadsdelen geldt dat zij op elke geselecteerde indicator lager scoren dan het landelijk gemiddelde én tot de laagste scores behoren van alle stadsdelen. Er is geen enkel stadsdeel met een lager gemiddeld inkomen per inkomensontvanger of per inwoner, en geen enkel ander stadsdeel scoort boven de 10% op het aantal bijstandsuitkeringen t.o.v. de bevolking tussen de 15 en 65 jaar. Enkel voor IJsselmonde geldt dat het stadsdeel niet op alle indicatoren tot de onderste vier behoort: Kralingen-Crooswijk en Rotterdam Noord scoren lager als het gaat om "% huishoudens met een inkomen onder of rond het sociaal minimum" en het aantal huishoudens in de categorie "40% huishoudens met laagste inkomen".[4] Wanneer de stadsdelen bekeken worden op wijkniveau, valt er nog iets op. Voor vrijwel alle wijken binnen deze vier stadsdelen zijn de scores op deze indicatoren vergelijkbaar met de scores op stadsdeelniveau. Alleen de wijken Oud IJsselmonde, Kop van Zuid en het Noordereiland scoren op meerdere indicatoren significant beter dan de stadsdelen als geheel.

[4] Waarbij opgemerkt moet worden dat in beide wijken, maar m.n. in Kralingen-Crooswijk relatief veel studenten wonen die worden meegenomen in deze cijfers.

Naast de kernindicatoren op het gebied van inkomen hebben deze gebieden ook relatief veel schoolverlaters (3,5 tot 4,0% binnen de leeftijdscategorie 12 t/m 22 jaar) en veel bewoners zonder startkwalificatie (35 tot 41%).[5] Dit leidt niet alleen tot lagere arbeidsparticipatie en hogere werkloosheid, maar maakt de werkenden in deze gebieden ook kwetsbaarder voor economische tegenspoed en structurele veranderingen in de arbeidsmarkt.

Indexscores

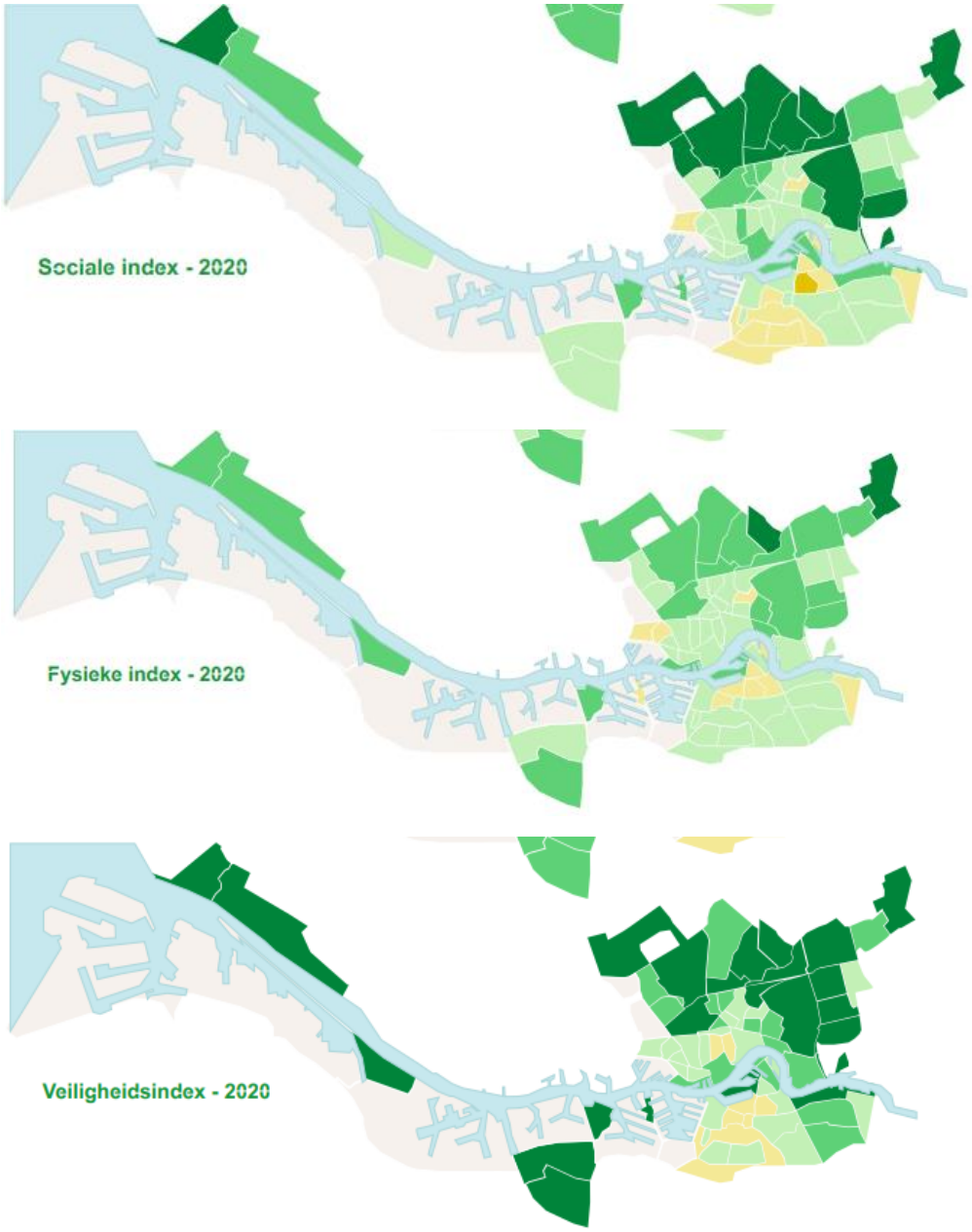
De gemeente Rotterdam stelt sinds 2014 elke twee jaar het Wijkprofiel Rotterdam op. Dit is een monitorinstrument waarin voor iedere wijk een score wordt bepaald op drie domeinen: de fysieke en sociale gesteldheid van de wijk en de veiligheid in de wijk.[6] Voor de bepaling van de scores wordt gebruik gemaakt van een combinatie van objectieve gegevens en een enquête die de beleving van bewoners op de drie domeinen meet, en de scores worden gepresenteerd in relatie tot het stedelijk gemiddelde van 2014[7]. Onderstaande kaarten laten de scores per wijk zien op elk van de drie domeinen.

Omdat het om relatieve scores gaat zijn de individuele profielen met name interessant in vergelijking met andere wijken, de stad als geheel en over de tijd heen. Uit een analyse van deze wijkprofielen vallen een aantal zaken direct op. Allereerst blijkt dat zowel de stad als geheel als de meeste stadsdelen beter scoren in 2020 dan in 2014. Ten opzichte van 2018 is het plaatje iets minder rooskleurig, met name de scores op het sociaal domein lagen in een aantal wijken in 2018 flink hoger lag dan in 2020, waarbij vooral de subjectieve scores flink gedaald zijn. Verder blijkt uit deze kaarten dat de gebieden die hoog scoren op de kernindicatoren op sociaaleconomisch vlak ook hoog scoren in de index en andersom. Bijna alle gebieden die op een van de drie domeinen ruim onder gemiddeld scoren liggen in één van de vier stadsdelen die er bij kernindicatoren ook uit sprongen.

[5] www.gezondheidinkaart.nl

[6] Fysiek omvat o.a. leegstand in de wijk, staat van de openbare ruimte, aanwezige voorzieningen. Sociaal gaat om zaken als participatie, binding met de wijk, werkloosheid etc. Veiligheid omvat zaken als inbraken, gevallen van overlast op straat, geweldsmisdrijven etc.

[7] De scores zijn geïndexeerd, dus op elk individueel onderdeel is de Rotterdamse score in 2014 gelijk aan 100, en alle scores worden gepresenteerd in relatie tot deze gemiddelden.

> 130	Ver boven het gemiddelde van Rotterdam
110 - 129	Boven het gemiddelde van Rotterdam
90 - 109	Rond het gemiddelde van Rotterdam
70 - 89	Onder het gemiddelde van Rotterdam
< 69	Ver onder het gemiddelde van Rotterdam

Evaluatie gebiedsselectie Kansen voor Rotterdam II

Voor KvR II waren het NPRZ-gebied en de toenmalige Stadshavens de geselecteerde gebieden. Vanuit een evaluatie met relevante actoren binnen de gemeente kwam geen aanleiding om de selectie van het NPRZ-gebied te heroverwegen. De drie stadsdelen die samen het NPRZ-gebied vormen (Feijenoord, Charlois en IJsselmonde) zijn alle drie stadsdelen die op basis van de kernindicatoren in aanmerking komen voor het komende programma. Bovendien loopt het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) nog tot 2030 en de doelstellingen sluiten goed aan op de doelstellingen binnen de prioriteit duurzame stedelijke ontwikkeling. Er is weliswaar de afgelopen jaren al flink geïnvesteerd in het gebied, en met resultaat, maar de vooruitgang is nog broos en de coronacrisis heeft laten zien dat juist dergelijke gebieden kwetsbaar zijn voor economische en sociale tegenslag omdat veel inwoners te maken hebben met baanonzekerheid en beperkte spaartegoeden en veel van de kleine ondernemers in deze gebieden beperkte reserves hebben om eventuele klappen op te vangen. Om de geboekte vooruitgang te bestendigen en te voorkomen dat toekomstige economische tegenslag een terugval in gang zet, zal in het Kansen voor Rotterdam III-programma worden ingezet op investeringen om de wijk economisch te versterken.

Het gebied Stadshavens, zoals dat onderdeel was van het huidige UP, wordt binnen de gemeente niet langer gezien als één geïntegreerd gebied en er ligt dan ook geen integraal beleidsplan voor de Stadshavens als geheel. De individuele havens zijn dan ook separaat geëvalueerd om te kijken of zij aansluiten bij de selectiecriteria voor het UP KvR III. Allereerst was er sprake van overlap tussen het NPRZ-gebied en de Stadshavens. De Rijnhaven en Maashaven vallen binnen de grenzen van het NPRZ-programmagebied en zijn daarmee dus al onderdeel van GTI-gebied. De tweede categorie betreft gebieden die niet relevant zijn voor de doelstellingen binnen de prioriteit Duurzame Stedelijke Ontwikkeling. De Waalhaven en Heijplaat zijn meer industriële dan stedelijke gebieden en sluiten onvoldoende aan op de doelstellingen en het type projecten dat het komende programma voorstaat.

Daarmee blijft het Rotterdam Makers District over. Het Makers District bestrijkt de RDM-werf aan de zuidoever van de Maas, en de Merwevierhaven aan de noordzijde van de Maas. Voor het RDM geldt dat het qua visie wel zou passen bij het GTI-gebied, maar dat er (mede door de investeringen in de afgelopen jaren) weinig ruimte is voor projectontwikkeling, omdat vrijwel alle vestigingslocaties vol zijn en er nauwelijks meer sprake is van leegstand. De afgelopen jaren is het RDM ontwikkeld tot een bloeiend en dynamisch gebied waar ruimte is gecreëerd voor bedrijven, onderwijs en onderzoek om samen aan innovaties te werken. Dit geldt nog niet voor de Merwevierhaven.

Merwevierhaven (M4H) is een deel van de voormalige Stadshavens dat aan de noordzijde van de Maas ligt. Zo groot als de binnenstad van Rotterdam, is M4H momenteel nog een havengebied met bijna uitsluitend bedrijfspanden en ondernemers en een complexe en verouderde infrastructuur. Vanwege de ontwikkelingen in de Haven[8] en de grote opgaves waar de stad voor staat, zijn de gemeente Rotterdam en het Havenbedrijf in 2017 samen tot het besluit gekomen om M4H een nieuwe bestemming te geven. M4H staat dus nog aan het begin van het ontwikkelingstraject dat RDM de afgelopen jaren

[8] Denk hierbij o.a. aan de steeds groter wordende schepen, de verschuiving van activiteiten naar de Maasvlakte en de energietransitie in de haven.

heeft doorgemaakt, maar meer nog dan in het RDM, moet M4H zich gaan ontwikkelen tot een gevarieerde en moderne stadswijk, waar wonen, recreëren en werken samenkomt. Het nieuwe gebied moet een kraamkamer worden voor de innovatieve maakindustrie en een proeftuin voor de circulaire en klimaatneutrale stad van de toekomst, waarbij innovatieve bedrijvigheid gefaciliteerd wordt met een open innovatiemilieu voor bedrijven, onderwijsinstellingen en kennisinstellingen. De investeringen in het M4H gebied moeten niet alleen neerslaan in het gebied zelf, maar ook een positieve invloed hebben op omliggende wijken, zoals Bospolder-Tussendijken, Spangen en Oud-Mathenesse/Witte Dorp.

Aanvullingen programmagebied

Naast een evaluatie van de gebieden die in het programma KvR II wel onderdeel waren van het programmagebied, is er in de evaluatie ook gekeken naar gebieden die in KvR II geen onderdeel waren van het programmagebied, maar waar met het komende programma wel in geïnvesteerd kan gaan worden. Hierbij is naar een aantal factoren gekeken:

1. Hoe scoort het gebied op de geselecteerde kernindicatoren en in het Wijkprofiel?
2. Is er sprake van een geïntegreerde territoriale aanpak?
3. Heeft de toevoeging van het gebied toegevoegde waarde voor het programma als geheel? Hierbij is ook rekening gehouden met het feit dat het programma een beperkt budget heeft en dat territoriale verbreding van het programma leidt tot een verminderde slagkracht binnen de geselecteerde gebieden.

Op basis van de bovenstaande criteria is er uit de evaluatie naar voren gekomen dat het gebied Bospolder-Tussendijken (BoTu) een waardevolle toevoeging is aan het programmagebied. Qua scores op de kernindicatoren is BoTu vergelijkbaar met gebieden als Vreewijk, Bloemhof, Afrikaanderwijk en Feijenoord. Er is sprake van veel huishoudens met een inkomen onder of rond het sociaal minimum, het aantal bijstandsuitkeringen ligt hoog en het arbeidspotentieel zonder startkwalificatie is zeer hoog. Bij de totstandkoming van het initiële UP waren de wijken Oud-Mathenesse/Witte Dorp wel meegenomen, maar niet expliciet als doelgebied beschreven. Deze wijken zitten precies tussen de M4H en het gebied van BoTu. Uit de evaluatie van de bovenstaande criteria komt net als bij BoTu naar voren dat het gebied Oud-Mathenesse/Witte Dorp een waardevolle toevoeging van het programmagebied is. Qua scores geldt eveneens dat deze onder het Rotterdamse gemiddelde liggen en zelfs vergelijkbaar zijn met de bij BoTu genoemde gebieden.

Wat BoTu een interessante en waardevolle toevoeging maakt voor het programmagebied is echter vooral de strategie die is ontwikkeld. *Veerkrachtig Bospolder-Tussendijken 2028* is een open en integraal programma. Zoals omschreven in het programma is het een “startschot van het proces [om de wijk de eerste veerkrachtige wijk van Rotterdam te maken] en een uitnodiging om samen met partners de leefomgeving, de kwaliteit van leven, de betrokkenheid en de capaciteiten in de wijk te verhogen”. Het programma is gestoeld op het feit dat de bewoners van BoTu zich verbonden voelen met elkaar en zich daarom graag inzetten voor de wijk en betrokkenheid tonen. Inhoudelijk is het programma gericht op de volgende drie gebieden:

1. Werk, Taal & Schulden
2. Zorg, Jeugd & Opvoeden
3. Energie, Wonen & Buitenruimte.

Veiligheid wordt hierbij nog als overkoepelende randvoorwaarde genoemd voor het succes op de andere thema's. De aanpak die het programma Veerkrachtig BoTu voor ogen heeft is er een waarin de bewoners centraal staan en waarin dus ook actief de samenwerking opgezocht wordt met (partners in) de wijk en waarin experimenteren en "leren door te doen" een belangrijke rol spelen.

Voor Oud-Mathenesse/Witte Dorp is dit vergelijkbaar. Dit is niet vreemd gezien het gebied aangrenzend is aan zowel M4H als BoTu. Ook voor Mathenesse, bestaand uit drie subwijken Oud-Mathenesse, Witte Dorp en M4H (nieuw Mathenesse), is sinds maart 2023 een integraal programma opgesteld: *Wij maken Mathenesse*. Met dit onderliggend plan is net als bij BoTu het gebied geschikt om een instrument als het CLLD in te zetten.

Wij maken Mathenesse is een programma om het welzijn van de bewoners te vergroten en de kwaliteit van de leefomgeving te verbeteren, waardoor het noodzakelijk is om meerdere uitdagingen tegelijkertijd aan te pakken gedurende langere tijd. Het betreft vooral een sociale opgave met als doel een aantrekkelijk gebied te creëren met welzijn voor iedereen. Dat doen we samen en staan we open voor iedereen die hieraan bij wil dragen. De aanzet voor het programma is dat de bewoners zich vergeten voelden en hun wijken achteruit zagen gaan. De bewoners en ondernemers willen gezamenlijk met de andere stakeholders de uitvoering van het programma gestalte geven. Inhoudelijk is het programma gericht op de pijlers Welzijn; Veiligheid, Werk en Ondernemen, Wonen en Openbare Ruimte.

Ook Kansen voor West is een lerend programma. Binnen de GTI-aanpak van de stad Den Haag is tijdens het programma Kansen voor West II met succes geëxperimenteerd met het Community Led Local Development instrument (CLLD). Bij deze CLLD-aanpak wordt het initiatief voor investeringen in de wijk bewust bij de bewoners gelegd en krijgt de gemeenschap zelf de ruimte om te beslissen hoe en waar de beschikbare budgetten worden ingezet ter bevordering van de wijk. Zowel de aanpak als de resultaten van dit experiment zijn goed bevallen.

Het programma KvW III is daarom voornemens om wederom het CLLD-instrument in te zetten, waarbij Bospolder-Tussendijken en Mathenesse gezien wordt als een uitermate geschikte gebieden voor dit nieuwe instrument. De inzet van een CLLD geeft de stad de mogelijkheid om in deze gebieden op een nieuwe manier de doelen te behalen die aansluiten bij, zowel de programma's Veerkrachtig BoTu, Wij maken Mathenesse, als bij het Programma Kansen voor Rotterdam, met een nieuw instrument dat ook goed aansluit bij het instrumentarium dat Veerkrachtig BoTu en Wij maken Mathenesse voor ogen heeft. Bovendien is Rotterdam third party in DEMOTEC, een Europees project, waarin een aantal universiteiten inclusief de EUR, onderzoek doen naar participatieve begrotingstrajecten. Een CLLD is een zeer vergaande vorm van participatief begroten en daarmee dus ook een uitermate interessant onderzoeksobject voor dit project.

Tabel 1: Selectie van de geselecteerde gebieden binnen de GTI van de stad

Geselecteerde gebieden	Programma	Fonds	Motivering voor de selectie van een geselecteerd gebied binnen de GTI van de Stad
NPRZ	Nationaal Programma Rotterdam Zuid	EFRO	Op basis van socio-economische criteria en structurele strategische inzet in het Nationaal Programma Rotterdam Zuid. Hierboven toegelicht.
Bospolder-Tussendijken/Merwevierhaven	Veerkrachtig BoTu	EFRO	Op basis van socio-economische kenmerken en de transitieopgave en vanwege de aansluiting op de strategische aanpak veerkrachtig BoTu en aangrenzend werk en ontwikkelgebied Merwevierhaven.
Oud-Mathenesse- Witte Dorp	Wij maken Mathenesse	EFRO	Op basis van socio-economische kenmerken en de transitieopgave en vanwege de aansluiting op, zowel de strategische aanpak veerkrachtig BoTu als het aangrenzend werk en ontwikkelgebied Merwevierhaven.

2. ANALYSE PER GEBIED EN SCHETS VAN HET ONTWIKKELPOTENTIEEL

REFERENTIE: ARTIKEL 29, LID 1, PUNT B), VAN DE GB-VERORDENING

Tekstveld: geef aan wat de analyse van het gebied is kijkend naar de opgaven voor een transitie naar een klimaatneutraal, circulair- en CO2-arm gebied en wat de ontwikkelbehoeften zijn om tot die transitie te komen op economisch, fysiek en sociaal gebied (inclusief arbeidspotentieel)

2.1. Rotterdam Zuid

Het Nationaal Programma Rotterdam Zuid beslaat de drie stadsdelen - Charlois, Feijenoord en IJsselmonde - die aan de zuidoever van de Nieuwe Maas liggen. De ontwikkeling van deze stadsdelen is direct verbonden aan de ontwikkeling van de Rotterdamse haven en Zuid was van oudsher dan ook de plek waar havenarbeiders goedkope huisvesting konden vinden. Vanaf de jaren ’80 zijn de havenactiviteiten vanuit de stad meer westwaarts getrokken, waardoor de werkgelegenheid voor de gebieden ook wegtrok. Bovendien werden in dezelfde periode in diverse omliggende gemeenten VINEX-wijken gebouwd, met aantrekkelijke woonalternatieven voor bewoners met een iets hoger inkomen. Deze ontwikkeling van verminderde werkgelegenheid en selectieve migratie leidden ertoe dat met name de kansarme bewoners op Zuid achterbleven en dat de vrijgekomen woningen ook betrokken werden door kansarmen en mensen met een laag inkomen. Dat deze trend zich nog altijd voortzet, blijkt onder meer uit het rapport ‘Komen en gaan 2016, een onderzoek naar selectieve verhuizing in Rotterdam’.

Het gevolg van deze ontwikkelingen is duidelijk zichtbaar in de cijfers. In Rotterdam Zuid, een gebied met meer dan 200.000 inwoners, behoort meer dan 60% van de huishoudens qua inkomen bij de twee laagste quintielen en 24% van de huishoudens leeft van een inkomen onder of rond het sociaal minimum. Het aantal werkzoekenden zonder baan is 20% van de potentiële beroepsbevolking en het percentage voortijdige schoolverlaters is 2x zo hoog als het landelijk gemiddelde. Hoewel het NPRZ is opgezet voor heel Rotterdam Zuid, is er binnen het programma wel een bepaalde mate van focus aangebracht, door zeven focuswijken aan te wijzen waar extra aandacht naar uitgaat binnen het programma. In deze focuswijken zijn de scores op de kernindicatoren nog iets minder dan in het stadsdeel als geheel.

De uitdagingen in Rotterdam Zuid zijn groot. Als het gaat om de energietransitie bijvoorbeeld, is duidelijk dat de bebouwde omgeving op veel plekken verouderd is en toe is aan vernieuwing. Hoewel hier vanuit NPRZ al flink in is geïnvesteerd, vereist de noodzakelijke transitie naar duurzame energie- en warmtebronnen alleen maar meer investeringen in de bebouwde omgeving, terwijl de bewoners zelf hier niet de draagkracht voor hebben. Zuid is bovendien een van de Proeftuinen voor de aanpak Aardgasvrij van het Rijk. Hierbij zal enerzijds gekeken moeten worden naar innovatieve manieren om het woningenbestand voor te bereiden op een aardgasvrij warmtenet, maar ook het creëren voor voldoende draagvlak voor dergelijke grote ingrepen zal onderdeel zijn van de aanpak.

Ook op de andere transities zijn de uitdagingen groot. Om Zuid goed mee te krijgen in de digitale transitie is het bijvoorbeeld noodzakelijk om rekening te houden met de taalbeheersing van de bewoners. Niet alleen zijn er relatief veel bewoners met een beperkte beheersing van de

Nederlandse taal, maar er is een grote groep laaggeletterden, die geschat wordt op 30 tot 40% van de inwoners in de drie stadsdelen. Meegaan in de digitale transitie is voor veel mensen al een uitdaging, maar laaggeletterdheid werpt nog eens een extra barrière op.

2.2. Bospolder-Tussendijken

Bospolder-Tussendijken heeft ruim 14.000 inwoners op ongeveer één vierkante kilometer en is daarmee een gebied met een hoge bevolkingsdichtheid. De wijk is relatief jong en zeer divers. Ongeveer 80% van de bevolking heeft een migratieachtergrond, en mede daardoor heeft bijna een kwart van de bewoners moeite met het spreken van de Nederlandse taal. In de wijk wonen relatief meer kinderen onder de veertien jaar en minder 65+ inwoners dan het Rotterdamse gemiddelde. Het woningaanbod in de wijk bestaat voor een groot deel uit sociale huurwoningen, met rond de 20% particuliere huurwoningen en minder dan 15% koopwoningen. Verder bestaat het gebied voor een groot deel uit appartementen, slechts 1% van de woningen in Tussendijken en 7% van de woningen in Bospolder is een eengezinswoning. Veel van de woningen in het gebied zijn verouderd en kampen met slecht onderhoud. In hoofdstuk 1 is al benoemd dat BoTu slecht scoort op de kernindicatoren. Er is sprake van hoge structurele werkloosheid, een groot deel van de beroepsbevolking heeft geen startkwalificatie en veel huishoudens hebben een laag inkomen en een hoge schuldenlast.

In BoTu zijn een aantal demografische ontwikkelingen herkenbaar, waarvan de verwachting is dat deze de komende jaren voortzetten. De toestroom van inwoners met een migratieachtergrond blijft hoog, maar ook het aantal eengezinshuishoudens en het aantal ouderen neemt toe. Ook trekken er, mede door de stijgende huurprijzen in heel Rotterdam, steeds meer hoogopgeleiden richting BoTu. Deze trends lijken de komende jaren voort te blijven zetten en betekenen een veranderende behoefte aan huisvesting en voorzieningen in de wijk. Dit biedt enerzijds kansen voor ondernemers, aangezien er meer inwoners komen met een breder bestedingsbudget. Daarentegen brengt dit ook behoorlijke uitdagingen mee. De groeiende groep ouderen zorgt voor een toenemende zorgbehoefte, waarvoor voldoende gekwalificeerd personeel beschikbaar moet zijn. Ook het woningenaanbod moet blijven aansluiten bij de behoeften van de doelgroepen, met enerzijds voldoende woningen die geschikt zijn voor ouderen en anderzijds voldoende én betaalbare gezinswoningen.

2.3. Merwevierhaven

Zoals in hoofdstuk 1 omschreven staat Merwevierhaven (M4H) aan het begin van een grootschalige herinrichting van het gebied, waarbij een havenindustrieel gebied zal worden heringericht als een gevarieerde en moderne stadswijk, waar wonen, recreëren en werken samenkomt. Omdat het gebied een kraamkamer moet worden voor de innovatieve maakindustrie en een proeftuin voor de circulaire en klimaatneutrale stad van de toekomst, liggen er de komende jaren grote uitdagingen én kansen als het gaat om het ontwikkelen van klimaatneutraal en klimaatadaptief stedelijk gebied.

Over de huidige bewoners van M4H valt weinig te zeggen. De eerste en enige woontorens in het gebied (de Lee Towers) zijn pas sinds 2019 bewoond en beslaan in totaal 883 appartementen, waarin voornamelijk studenten, jonge werkenden en expats wonen. De herinrichting, die onder meer moet zorgen voor een aanzienlijke hoeveelheid nieuwe woningen in het gebied, biedt daarom kansen voor de ontwikkeling van

nieuwe woongemeenschappen en voor nieuwe bedrijvigheid. Een grote uitdaging gaat worden hoe het gebied verbonden en betrokken wordt bij de stad en hoe de ontwikkelingen in M4H een positieve impact gaat hebben op de omliggende wijken, zoals BoTu. Uit een onderzoek van de Veldacademie is gebleken dat de gevestigde ondernemers relatief weinig binding hebben met de omliggende wijken, dat momenteel slechts een beperkt deel van de werknemers die in M4H werken uit de omliggende wijken komt en dat het overgrote deel van de vacatures gericht is op WO/Hbo-opgeleiden of specifieke beroepsopleidingen van technische aard. De Veldacademie concludeert dat er een duidelijke mismatch is tussen de behoefte van de gevestigde werkgevers en het aanbod in de wijken. Hierbij wordt naast opleiding ook expliciet gewezen naar taalbeheersing van de bewoners. Zowel op economisch als op maatschappelijk niveau ligt er dus een grote uitdaging om de verbinding te leggen tussen M4H en de omliggende gebieden zoals BoTu. Daarom past opname bij een geïntegreerde investeringsaanpak.

2.4. Oud-Mathenesse/Witte Dorp

De uiteenzetting bij BoTu en MW4 geldt, als tussenliggend gebied, onverminderd voor het gebied Oud-Mathenesse en het Witte Dorp. Dit is terug te zien in de cijfers.

De bewoners van de wijk Oud-Mathenesse en het Witte Dorp voelden zich voor 2019 een vergeten wijk. Bewoners en ondernemers uit Oud-Mathenesse en het Witte Dorp hebben de ontwikkelingen die op stapel stonden in M4H aangegrepen om duidelijk te maken dat er niet alleen geïnvesteerd moet worden in een nieuw Makerdistrict, maar ook in de wijk Oud-Mathenesse en het Witte Dorp. Naast een Verbeterplan is er een stichting opgezet door bewoners en ondernemers om aandacht te vragen voor de fikse uitdagingen die er liggen. Bewoners en ondernemers willen samen met de gemeente aan de slag om te investeren in een mooiere wijk.

In 2022 is bij het nieuwe Rotterdamse bestuursmodel voor de wijkraden gekozen om de M4H te koppelen aan de wijk Oud-Mathenesse en het Witte Dorp. Deze 3 gebieden vormen samen de wijk Mathenesse. De verschillende deelwijken kampen met eigen ontwikkelingen en opgaven. Voor de wijk Oud Mathenesse en het Witte Dorp heeft de wijkraad samen met de stichting Mathenesse aan de Maas, betrokken bewoners en ondernemers een stevig wijkakkoord *Wij maken Mathenesse* vormgegeven, die voortbouwt op het Verbeterplan.

Dit wijkakkoord is leidend voor de inzet van alle betrokken partners (waaronder de gemeente) voor de investeringen in Oud-Mathenesse en het Witte Dorp, in M4H vindt de komende jaren een gebiedsontwikkeling plaats. Maar tijdens deze ontwikkelingen streven bewoners en ondernemers onder aanvoering van stichting Mathenesse aan de Maas en de wijkraad naar versterking en verbreding van de community in de wijk Oud-Mathenesse en het Witte Dorp, verbinding met de ondernemers, huidige en toekomstige bewoners van M4H.

Deze noodzaak en kansen zijn zichtbaar in de manier waarop ondernemers uit M4H en bewoners uit Oud-Mathenesse en het Witte Dorp zich momenteel al committeren aan een community gerichte aanpak voor een toekomstige KvW-aanvraag voor een CLLD. Het uitbreiden van de KvW-subsidie naar heel Mathenesse, draagt bij aan de toekomstbestendigheid en continuïteit van het gehele gebied.

Waarom een CLLD (Community Led Local Development) vanwege de volgende redenen:

- Er zijn toekomstvisies gevormd die samen met bewoners, ondernemers, de wijkraad en stichting Mathenesse aan de Maas, allen actief in Oud-Mathenesse en het Witte Dorp, zijn samengesteld. In de toekomstvisies is de dijk als verbinding een speerpunt voor de komende paar jaren. De Rotterdamse dijk ligt namelijk precies tussen Oud-Mathenesse/Witte Dorp en M4H in. Zeker met het oog op de toekomstige bewoners in M4H, willen bewoners en ondernemers de fysieke en mentale barrière van de dijk overbrugd worden.
- Door nu al op een innovatieve manier de samenwerking aan te gaan vanuit de ondernemers in M4H met bewoners uit Oud-Mathenesse en Witte Dorp, worden verbindingen gelegd die een vruchtbare bodem zijn voor community-vorming met de toekomstige bewoners die in M4H gaan wonen. --> deze verbindingen vormen zich natuurlijker wanneer er een programma (CLLD) plaatsvindt, die vanaf het eerste moment investeert in een wijk-brede community.
- De kerngroep die momenteel adviseert bij het vormen van de werkwijze voor CLLD bestaat uit ondernemers uit M4H en bewoners uit Mathenesse. Met de ambitie om deze groep d.m.v. de Kansen voor West uit te breiden, kan deze adviesgroep zorgen voor kruisbestuiving tussen M4H en Oud-Mathenesse/Witte Dorp en een meer toekomstbestendige uitwerking. De huidige groep kan dat aan en heeft een behoefte om bottom-up i.c.m een wijkaanpak te werken, omdat zij geloven dat dat nodig is voor de hele wijk.
- In het wijkakkoord bewoners en ondernemers expliciet aangegeven dat ze zelf willen investeren in hun eigen wijk en in verbinding.
- De integrale problematiek in een wijk met een grote kwetsbare particuliere woningvoorraad vergt een integrale aanpak met een grote rol voor de community. Zeker in een wijk met laag vertrouwen in de overheid. Partijen als woningcorporaties zijn beperkt aanwezig.

3. TERRITORIALE STRATEGIE

REFERENTIE: ARTIKEL 29, LID 1, PUNT C), VAN DE GB-VERORDENING

GEEF EEN BESCHRIJVING VAN DE GEÏNTEGREERDE AANPAK EN STRATEGIE BIJ DE ONTWIKKELBEHOEFTEN UIT HOOFDSTUK 2. GEEF VOORAL AAN WELKE THEMATISCHE DOELSTELLINGEN UIT DE ESIF VERORDENINGEN WAAROM GEÏNTEGREERD WORDEN AANGEPAKT.

3.1. Algemeen

De thematische doelstelling 2 - *een groener, koolstofarm Europa door de bevordering van een schone en eerlijke energietransitie, groene en blauwe investeringen, de circulaire economie, aanpassing aan de klimaatverandering, risicopreventie en risicobeheer* - wordt in deze GTI aangevlogen vanuit een geïntegreerde visie met de thematische doelstelling (5) Europa dichter bij de burgers brengen door de duurzame en geïntegreerde ontwikkeling van stads-, plattelands- en kustgebieden, en door lokale initiatieven te bevorderen.

Voor de inzet binnen de GTI Rotterdam sluiten we aan op de landenspecifieke aanbeveling uit annex D van 2019:

- Het op geïntegreerde wijze ondersteunen van het herstel van achtergestelde stadswijken, inclusief die belangrijke integratie-uitdagingen voor hun bewoners met migratieachtergrond;
- het bevorderen van bedrijfsincubatoren en investeringssteun voor micro-ondernemingen en het creëren van bedrijven of banen en sociale innovatie;
- door het ondersteunen van de modernisering van uitrusting en infrastructuur om mensen om- of bij te scholen als garantie voor een leven lang leren, voor inzetbaarheid en het aanpassen aan veranderingen op de arbeidsmarkt en hen te integreren op de arbeidsmarkt,
- en door de complexe en onderling verweven behoeften van mensen aan te pakken, met name op het gebied van vaardigheden en werk. Het versterken van investeringen door steden in onderzoek en innovatie, in samenwerking met alle stakeholders,

Daarnaast zetten we in op het bevorderen van sociale innovatie en demonstratie- of proefprojecten ter ondersteuning van de koolstofarme agenda en de transitie naar een circulaire economie. Daarbij kan, indien sprake is van netwerken met toegevoegde waarde, ook worden voortgebouwd op internationale samenwerkingsverbanden die bijvoorbeeld voortkomen uit het URBACT-programma. De uitdaging om deze groepen te integreren in de arbeidsmarkt zijn ook sterk verbonden met de eisen die op een veranderende arbeidsmarkt gesteld worden aan potentiële werknemers. Daarom wordt aanbevolen om te investeren in het promoten van een leven lang leren, flexibele mogelijkheden voor upskilling en reskilling met het oog op met name digitale vaardigheden, en het faciliteren van professionele mobiliteit en carriereswitches. Meer dan ooit is snelle re-en upskilling van werkenden de meest essentiële succesfactor om zowel de transitiedoelen te kunnen halen alsmede de gevolgen van COVID-19 het hoofd te kunnen bieden.

In de gekozen stedelijke gebieden zien we, naast de verdergaande economische tweedeling, dat de bewoners niet voldoende kunnen meekomen in de grote transities. Het maatschappelijk draagvlak voor deze veranderingen raakt daardoor in het gedrang. Ook de kans om te kunnen profiteren van deze transities wordt voor grote groepen kleiner. De geïntegreerde aanpak beoogt het 'meenemen' van de mensen uit ontwikkelgebieden met een transitieopgave. Dit moet ertoe leiden dat het draagvlak voor de uiteindelijke oplossingen vanuit bijvoorbeeld zorginnovatie, circulariteit of energie-efficiency toeneemt. Juist hier heeft de mismatch op de arbeidsmarkt ook tot gevolg dat de grootste groep niet meedoet in het arbeidsproces, terwijl juist zij kansen hebben om in de werkgelegenheid die door de transities ontstaat een rol te spelen.

Voor de transities naar een duurzame, circulaire, gezonde samenleving is voor deze gebieden een extra aanpak nodig veroorzaakt door een combinatie van factoren (lage participatie; verouderde woningen; minder financiële draagkracht). Door deze mismatch aan te pakken kunnen mensen uit deze gebieden aan het werk komen in banen die het gevolg zijn van bijvoorbeeld de energietransitie en de circulaire transitie. Daarnaast wordt zo de draagkracht groter om zelf ook in de gebieden en woningen de transities aan te pakken en het (financieel) draagvlak daarvoor te vergroten. Bovendien speelt het arbeidspotentieel uit deze gebieden een cruciale rol gezien de omvang en demografische kenmerken (veel jeugd) voor het oplossen van het tekort in de nieuwe vaardigheden die voor de transitiebanen van de toekomst zijn vereist. Tot slot willen we juist hier Europa dichter bij de burger brengen door een andere benadering en instrumentarium.

Actielijn 1: Bevorderen van de transities

Deze actielijn richt zich op gebiedsgerichte stimulans en draagvlak[9] onder bewoners en ondernemingen die moeite hebben met het meekomen in de maatschappelijke uitdagingen en transities. De transitieopgave en maatschappelijke uitdagingen gaan over de volle breedte. Door samen te werken aan innovaties en de wijkeconomie in te richten naar een toekomstbestendig model, vergroten we de kansen voor bewoners en lokale ondernemers, verkleinen we de afstand tussen groepen in de maatschappij en investeren we in het vergroten van draagvlak. Dat kan door het toepassen van sociale innovaties in de wijk, waarin de overheid, ondernemers en bewoners in samenwerking manieren ontwikkelen om de grote maatschappelijke uitdagingen in de steden aan te pakken. Interventies kunnen worden ingezet om de grote maatschappelijke transities tastbaar te maken. In het Klimaatakkoord is de bevordering van het maatschappelijk draagvlak apart opgenomen. Het succes van de transitie naar een klimaatneutrale, circulaire en CO_2-vrije samenleving hangt in sterke mate af van maatschappelijke acceptatie van de maatregelen en de verdeling van de lusten en lasten in brede zin. Transparantie en zeggenschap voor de burgers over de transitie in de wijk kunnen hier een belangrijke rol in spelen. In samenwerking met ondernemers, overheid, onderwijsinstellingen en bewoners wordt gewerkt aan de beste oplossingen voor de omgeving door een nieuwe sociale innovatieve aanpak om transities te bevorderen. Het grootste deel van deze actielijn zal ondergebracht worden in prioriteit 2 (klimaat) en gekoppeld aan de specifieke doelen die betrekking hebben op de circulaire

[9] https://www.nrc.nl/nieuws/2021/02/01/het-vertrouwen-moest-groeien-a4030094

en energietransitie. Deze acties zullen aangevuld worden, in een zo veel mogelijk geïntegreerde aanpak, met de andere transities om deze gebieden ook op het terrein van gezondheid, veiligheid, wonen en participatie mee te krijgen in de brede transitie naar een weerbare economie voor deze gebieden en het verkleinen van achterstanden ten opzichte van de rest van de stad en West-Nederland als geheel.

We kunnen met dit programma in belangrijke mate de lijn doorzetten van de vorige programmaperiode. Een meerjarige en structurele inzet is bewezen effectiever dan éénmalige interventies. Door de geïntegreerde aanpak wordt op meerdere terreinen gewerkt aan het versterken van de gebieden, zodat bewoners en ondernemers meekomen in de maatschappelijke uitdagingen en transities. De geïntegreerde aanpak is nodig om de complexiteit om te buigen in draagvlak voor verandering.

Actielijn 2: Versterken arbeidspotentieel gekoppeld aan transities

De interventies voor het bevorderen van sociale inclusie en de bestrijding van armoede door het bevorderen van arbeidsmobiliteit, gaan gepaard met het tegengaan van de kwantitatieve en kwalitatieve mismatch op de arbeidsmarkt. Het vertrekpunt hierbij wordt gevormd door de vraag vanuit de werkgevers op de arbeidsmarkt en door de beroepen die ontstaan als gevolg van de diverse transitieopgaven, de zogenaamde kansrijke beroepen. Met deze initiatieven worden mensen die woonachtig zijn in de GTI-gebieden omgeschoold of bijgeschoold, waarbij de scholing gekoppeld wordt aan werkgelegenheid die ontstaat als gevolg van de gewenste en noodzakelijke transities en waarvoor momenteel onvoldoende arbeidsaanbod aanwezig is in de gebieden. Hiermee wordt enerzijds de ondernemer geholpen en worden de transities versneld, terwijl tegelijkertijd de economische zelfredzaamheid en sociale inclusie verhoogd is. Het tegengaan van de mismatch op de arbeidsmarkt wordt gekoppeld aan het optimaal benutten van het arbeidspotentieel dat nu òf aan de kant staat òf een baan dreigt te verliezen.

De interventies voor het bevorderen van sociale inclusie en de bestrijding van armoede door het bevorderen van arbeidsmobiliteit zijn gericht op het verbeteren van de randvoorwaarden voor het terugdringen van de mismatch op de arbeidsmarkt. Het vertrekpunt hierbij wordt gevormd door de vraag vanuit de werkgevers op de arbeidsmarkt. Door het stimuleren van goede condities voor re- en upskilling, wordt gewerkt aan het verhogen van economische zelfredzaamheid en sociale inclusie. Met deze actielijn willen we vooral zorgen voor goede randvoorwaarden en condities voor optimalisering van de arbeidsmarkt, van stagefaciliteiten tot het bevorderen van sociaal ondernemerschap. Stimuleren van een werkgeversperspectief op het meenemen van jongeren en mensen die nu niet participeren op de arbeidsmarkt in de transities is daarbij essentieel. Datzelfde geldt voor scholen/initieel onderwijs. De aandacht voor inspraak, draagvlak en betrokkenheid vanuit de doelgroep kan niet zonder het mobiliseren van werkgevers en het onderwijs is cruciaal om arbeidspotentieel op een duurzame manier te ontsluiten en benutten

Bevorderen van ondernemerschap is daarbij als een steeds belangrijker component (en dus ook de ontwikkeling van alle power skills die daarbij horen). Ondernemerschap moet meer de school en de curricula in, maar ook omgekeerd het onderwijs moet naar de ondernemers (van nu en van morgen). Met het flexibiliseren (en digitaliseren) van het onderwijs moeten de vakgebieden daarbij hun weg (nog) meer vinden naar de mensen op Zuid.

Tot slot is havenintegriteit een topic in het GTI-gebied. Wat kunnen en moeten we doen om te zorgen dat arbeidspotentieel niet in handen vallen van drugskartels en criminele organisaties die actief zijn in de Rotterdamse haven? Met name onder kwetsbare groepen, die zich zeker ook op Zuid bevinden, worden makkelijk 'slachtoffers' gevonden. Het belang is gigantisch.

3.2. Rotterdam Zuid

Het Nationaal Programma Rotterdam Zuid (NPRZ) is opgezet als reactie op het adviesrapport *Kwaliteitssprong Zuid: ontwikkeling vanuit kracht*. In 2010 deed minister Van der Laan het verzoek bij Wim Deetman en Jan Mans om hem te adviseren over de aanpak van de complexe problematiek op Rotterdam Zuid. Een jaar later verscheen het rapport dat de basis legde voor het NPRZ, "een breed gedragen aanvalsplan om de achterstanden te bestrijden en het leven op Zuid te verbeteren".

Deetman en Mans concludeerden dat ondanks meer dan tien jaar aan veelvuldige investeringen qua tijd en geld, ook in diverse succesvolle initiatieven, de situatie op Zuid niet substantieel en structureel verbeterd was. Als verklaring hiervoor wijzen zij er allereerst op dat de omvang en complexiteit van de problematiek ongekend is in de Nederlandse context. Toch zien zij drie belangrijke aandachtspunten voor de aanpak op Zuid:

1. Het belang van een gedeelde visie voor de ontwikkeling van Zuid.
2. Het realiseren van voldoende doorzettingsmacht in de wijken op Zuid.
3. Het betrekken van bewoners en ondernemers bij de ontwikkeling op wijkniveau.

Het advies dat Deetman en Mans formuleerden was dan ook dat er met een nationaal programma een visie wordt opgesteld voor de ontwikkeling van Zuid voor 20 tot 30 jaar, die als richtingaanwijzer dient voor inzet door gemeente, Rijk en de diverse partners. Bij het opstellen én uitvoeren van deze visie moeten bewoners en lokale ondernemers actief betrokken worden. Tot slot moeten relevante partijen zich voor lange tijd committeren aan dit programma, omdat verbeteringen alleen structureel kunnen plaatsvinden als er langdurig wordt ingezet op de belangrijkste uitdagingen.

De strategie die Deetman en Mans in hun adviesrapport uiteen hadden gezet werd direct opgevolgd door een brede coalitie van onder meer Rijk, gemeente, onderwijsinstellingen, een bewonersadviesraad en woningcorporaties, en nog hetzelfde jaar werd het NPRZ opgetuigd. In dit

20-jarige programma is de visie geformuleerd dat de achterstandspositie van Rotterdam Zuid in 2030 is weggewerkt en dat het gebied naar het G4-gemiddelde getild is op de terreinen school, werk en wonen. Om deze doelstelling te bereiken wordt met een integrale aanpak geïnvesteerd in interventies die direct, maar ook indirect invloed hebben op de achterstandspositie op deze terreinen. Naast de drie bovengenoemde terreinen zijn dat met name de thema's veiligheid en cultuur.

Omdat NPRZ een langjarig programma is, wordt er elke vier jaar een nieuw uitvoeringsplan opgesteld (het totale programma loopt tot 2030, dus gelijk aan de nieuwe programmaperiode voor Kansen voor West III) , waarin een nadere duiding wordt gegeven van de interventies die het programma voor ogen heeft om de strategische doelstellingen te bereiken en waarmee ingespeeld wordt op bredere maatschappelijke ontwikkelingen en uitdagingen die aan het begin van de programmaperiode nog niet voorzien konden worden. Het huidige uitvoeringsplan loopt van 2019 tot en met 2022 en heeft als doel de positieve ontwikkeling op vijf thema's te versnellen, namelijk:

1. Het aanpakken van onderwijsachterstanden; het vergroten van de ontwikkelkansen van kinderen en het toerusten van jongeren voor de arbeidsmarkt met name richting Techniek en Zorg.
2. Het vergroten van de arbeidsparticipatie van bewoners van Rotterdam Zuid, waardoor het aantal mensen dat structureel afhankelijk is van de bijstand wordt verminderd.
3. Ingrepen in de goedkope woningvoorraad van Rotterdam Zuid die ervoor zorgen dat gemengde woonmilieus gerealiseerd worden, zodat woonruimte beschikbaar komt voor sociale stijgers uit Zuid en nieuwe bewoners met midden- en hoge inkomens. Hierbij is **verduurzaming** een belangrijk uitgangspunt.
4. Het effectiever signaleren, voorkomen en aanpakken van ondermijnende activiteiten.
5. Het verhogen van het voorzieningenniveau en het gebruik daarvan, ter bevordering van de cultuurparticipatie, de aantrekkelijkheid van de leefomgeving en van de economische activiteit in Rotterdam Zuid.

Deze aanpak past binnen een geïntegreerde aanpak vanuit verschillende thematische doelstellingen uit de ESIF-verordeningen.

3.3. Bospolder-Tussendijken

De stad Rotterdam is lid van het Resilient Cities Network, een internationaal netwerk van steden dat gericht bezig is met het zoeken naar oplossingen voor ontwikkelingen als klimaatverandering, digitalisering en globalisering, met als doel het inrichten van een weerbare, veerkrachtige en toekomstgerichte stad. Het programma *Veerkrachtig BoTu 2028* is geïnspireerd door Resilient Rotterdam en in het programma wordt de ambitie uitgesproken dat BoTu in 10 jaar tijd de eerste veerkrachtige wijk wordt in Rotterdam, "[d]oor klimaatadaptatie

én de energietransitie in te zetten voor sociaal veerkrachtiger BoTu". Vergelijkbaar met NPRZ is er een integrale strategie geformuleerd waarbij werken, wonen en school de centrale thema's vormen, maar waarbij verbeterde veiligheid een noodzakelijke randvoorwaarde is. Ook vergelijkbaar met NPRZ is actieve burgerparticipatie cruciaal voor de voorbereiding én de uitvoering van het programma.

De strategie is uitgewerkt in de vorm van de 3x3-aanpak. De drie hoofdthema's van het programma worden gekoppeld aan drie methoden die in gezamenlijkheid op de thema's worden toegepast en de drie plekken waar het programma kansen ziet om de thema's effectief op te pakken.

De uitdagingen die in hoofdstuk 2 zijn geïdentificeerd voor Bospolder-Tussendijken sluiten goed aan op de thematische doelstellingen die in het Programma Kansen voor West III zijn geselecteerd voor de GTI. Vanuit het KvW III zijn er raakvlakken tussen de doelstellingen in de GTI-gebieden en al deze pijlers. Door het benutten van het arbeidspotentieel om juist de transities aan te pakken kan er integraal aan de verschillende uitdagingen gewerkt worden. Of het nu om de energietransitie, de zorgtransitie of digitalisering gaat, er is binnen deze onderwerpen een grote behoefte aan geschoold personeel met de benodigde kennis en kunde om de transities handen en voeten te geven, waarmee werkgelegenheid, inkomen en nieuwe initiatieven gestimuleerd worden.

De koppeling van arbeidspotentieel en de transities in de wijken is niet de enige manier waarop de verschillende actielijnen uit het Kansen voor West programma een integrale benadering voorstaan. Inzet op een duurzame, klimaatneutrale wijk heeft ook een veiligheids- en een gezondheidscomponent. Of het nu gaat om de klimaataanpassingen in de wijk om beter om te kunnen gaan met de gevaren van extreem weer, of de gezondheidseffecten van zowel de oorzaken (uitstoot van fijnstof e.d.) als de gevolgen van klimaatverandering (extreme hitte of kou),

deze onderwerpen staan allemaal met elkaar in verbinding. Het vergroten van het draagvlak voor die ene transitie kan daarmee ook leiden tot bredere steun voor een ander type investeringen in de wijk.

De Rotterdamse transitieopgaven zijn groot en hebben veel impact op BoTu. Met het verouderde woningenbestand is het opknappen van woningen een randvoorwaarde voor een succesvolle energietransitie in de wijk. De transities bieden verder kansen om banen te creëren en de wijkeconomie te versterken. In het plan *Veerkrachtig BoTu* wordt de energietransitie dan ook gezien als een hefboom voor community building, opleiding, werk en armoedebestrijding. Ook de zorgtransitie en de digitalisering van de maatschappij zijn transities die als een dergelijke hefboom kunnen dienen en waar behoeften en noodzaak gekoppeld kunnen worden aan economische kansen en banencreatie.

Omdat *Veerkrachtig BoTu* gestoeld is op een aanpak gericht op community building, is dit binnen het uitvoeringsplan Rotterdam een uitstekende plek om het CLLD door te ontwikkelen en in samenspraak met de buurt te kijken hoe de geïdentificeerde uitdagingen het beste concreet aangepakt kunnen worden. Met de CLLD kunnen de bewoners betrokken worden bij het opzetten en uitvoeren van de projecten, waarmee actieve participatie bevorderd wordt en de burger op een hele directe manier dichter bij de burger gebracht wordt.

3.4. Merwevierhaven

M4H is de komende jaren een proeftuin voor de klimaatadaptieve en circulaire stad van de toekomst en daarom de ideale plek voor demonstratieprojecten op het gebied van de energietransitie en circulaire bebouwde omgeving. Hoewel er in het gebied zelf momenteel nog weinig mensen wonen, is uit het onderzoek van de Veldacademie gebleken dat de verbinding met omliggende wijken verbeterd kan worden door een aanpak gericht op de mismatch tussen het beschikbare arbeidspotentieel in de omliggende wijken, waaronder dus BoTu, en de activiteiten in het gebied zelf. De koppeling van demonstratieprojecten binnen de transities aan het beter benutten van het arbeidspotentieel in de omliggende gebieden vormt de basis voor de integrale aanpak in M4H. Juist in het M4H gebied liggen kansen om de wijkeconomie te versterken en innovatief ondernemerschap te stimuleren, waarbij de koppeling aan de transities én de koppeling aan werkgelegenheid een spillover-effect kan hebben op de omliggende gebieden.

3.5. Oud-Mathenesse/Witte Dorp

Vergelijkbaar met het NPRZ en de CLLD BoTu is er een integrale strategie geformuleerd waarbij werken, wonen en school de centrale thema's vormen, maar waarbij verbeterde veiligheid een noodzakelijke randvoorwaarde is. Ook vergelijkbaar met NPRZ is actieve burgerparticipatie cruciaal voor de voorbereiding én de uitvoering van het programma.

De strategie is uitgewerkt voor de opgaven die er liggen. Dit is weergeven in de vorm van een aantal pijlers met hun doel:

-Welzijn: Een hoge waardering van de bewoners voor de kwaliteit van leven in een wijk met welzijn en kansen voor iedereen.
- Veiligheid: Veiligheidsindex en andere monitoring gaan omhoog naar minimaal 7.0
- Werk en ondernemen: Aantrekkelijk vestigingsklimaat voor wonen en werken, en het tegengaan van uitbuiting. Met mogelijkheden tot verdere ontwikkeling en bij- en omscholing.
-Wonen: Veilig, duurzaam en betaalbaar wonen waarbij de basis op orde is.
-Openbare ruimte: Meer groen en waterbergingscapaciteit in de wijk met ruimte voor ontmoeten, sporten, urban fitness en veilige speelplekken.

De Rotterdamse transitieopgaven zijn groot en hebben veel impact op de gebieden als Oud-Mathenesse en het witte dorp. Met het verouderde woningenbestand is het opknappen van woningen, maar ook scholen/bedrijven een randvoorwaarde voor een succesvolle energietransitie in de wijk. Deze hoofdthema's (pijlers) van het programma worden gekoppeld aan de aanpak en projecten waar het programma kansen ziet om de thema's effectief op te pakken.

Omdat *Wij maken Mathenesse* gestoeld is op een aanpak gericht op community building, is dit binnen het uitvoeringsplan Rotterdam een uitstekende plek om het CLLD door te ontwikkelen en in samenspraak met de buurt te kijken hoe de geïdentificeerde uitdagingen het beste concreet aangepakt kunnen worden. Met de CLLD kunnen de bewoners en ondernemers betrokken worden bij het opzetten en uitvoeren van de projecten, waarmee actieve participatie bevorderd wordt en de burger op een hele directe manier dichter bij de burger gebracht wordt.

4. INSTRUMENTARIUM

Deze GTI zal gebruik maken van het brede scala van instrumenten waar het programma Kansen voor West in voorziet. Dit betekent dat de middelen ingezet zullen worden als subsidie, via een financieringsinstrument en binnen een Community Led Local Development (wijkgericht burgerinitiatief). De keuze voor het instrument is afhankelijk van het type project waar de financiering voor bedoeld is en binnen welk gebied het project zal plaatsvinden.

Voor stedelijke projecten binnen de prioriteit *Een groener Europa* gaat het programma primair gebruik maken van projectsubsidies. Het type projecten dat aansluit bij deze doelstelling zijn met name demonstratieprojecten en bewustwordingsactiviteiten gericht op het vergroten van het draagvlak voor de energietransitie. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de ontwikkeling van een energietransitiehub in de wijk, de uitrol van circulaire concepten of ondersteunende activiteiten die nodig zijn om een wijk van-het-gas-af te krijgen. Deze projecten kunnen zich bevinden binnen het NPRZ-gebied of in M4H, dan wel onderdeel zijn van de CLLD BoTu of Oud-Mathenesse/Witte Dorp, waarover verderop in dit hoofdstuk meer.

Ook binnen de prioriteit *duurzame stedelijke ontwikkeling* zullen projectsubsidies een belangrijke rol spelen. Hiervoor wordt enerzijds ingezet op de bevordering van de transities in de geselecteerde wijken, waarmee (naast duurzaamheid) onder meer ook de digitalisering van de maatschappij en de transitie naar een participatiemaatschappij wordt bedoeld. Transitiehubs gericht op de gezondheid, veiligheid en (digitale) weerbaarheid van het NPRZ-gebied zullen binnen deze actielijn met subsidies ondersteund worden in hun activiteiten.

Het derde type project waarvoor met projectsubsidies financiering beschikbaar gesteld worden zijn samenwerkingsprojecten die gericht zijn op het verminderen van de mismatch op de arbeidsmarkt, met aandacht voor arbeidspotentieel dat nu een afstand tot de arbeidsmarkt ervaart. Hierbij kan gedacht worden aan projecten gericht op de begeleiding van (langdurig) werklozen naar vakgebieden waar sprake is van personeelstekorten, maar ook aan werk-naar-werktrajecten of leren-naar-werktrajecten, waarbij ook gekeken wordt naar de bestendige ontwikkeling van onderwijscurricula, zodat deze beter aansluiten op de behoefte van de arbeidsmarkt. Voor deze projecten is het belangrijk dat de doelgroep zich binnen het NPRZ-gebied bevindt én dat de projecten primair gericht zijn op de behoeften vanuit de arbeidsmarkt. Het gaat hierbij om het benutten van het arbeidspotentieel en het ondersteunen van werkgevers in de zoektocht naar geschikt personeel.

Naast de projectsubsidies zal er naar verwachting ook gebruik gemaakt worden van de financieringsinstrumenten SIFR en SOFIE, die ook al in de vorige editie van de GTI, gekoppeld aan Kansen voor West II, werden ingezet. Via SIFR kunnen sociale ondernemers in aanmerking komen voor financiering, wanneer de activiteiten van de ondernemer aansluiten bij de doelstellingen van het programma. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om een sociale ondernemers die een aannamebeleid hanteert dat zich actief richt op de begeleiding van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt of die van-werk-naar-werktrajecten aanbiedt voor kwetsbare werkenden. De financieringen die SIFR verstrekt zijn geen subsidies, maar betreffen leningen en/of deelnemingen, waardoor het instrument een revolverend karakter kent en de middelen meermaals ingezet kunnen worden. Met de REACT EU-middelen, die in 2021 zijn toegevoegd aan Kansen voor West II, is een eerste investering vanuit de EFRO-middelen gedaan in SIFR, mede naar aanleiding van een ex-ante kapitaalmarktonderzoek naar financiering van sociale ondernemers in de Rotterdamse GTI-gebieden. Een tweede financieringsinstrument dat mogelijk een rol kan spelen binnen de GTI is SOFIE. Dit JESSICA-fonds is al in de eerste Kansen voor West-periode ingezet en in de tweede Kansen voor West-periode voortgezet. Het financierde zowel in projecten voor de energietransitie als in vestiging van bedrijvigheid voor de GTI-gebieden. Of SOFIE ook nog een rol kan spelen in de GTI Rotterdam voor 2021-2027 en zo ja op welke wijze moet nog onderzocht worden. Zowel binnen het programma Kansen voor West III, als binnen de financieringsmarkt zijn wijzigingen die een actualisering van het ex-ante kapitaalmarktonderzoek en mogelijk als gevolg daarvan aangepaste investeringsstrategie noodzakelijk maken. Dit onderzoek wordt eind 2021 uitgevoerd.

Het derde instrument dat binnen dit programma ingezet zal worden is het Community Led Local Development instrument (CLLD). Dit instrument kent een specifieke territoriale afbakening en wordt uitsluitend ingezet binnen Bospolder-Tussendijken en Oud-Mathenesse -Witte Dorp, ter vervanging van de traditionele projectsubsidie. Het CLLD wordt als instrument ingezet omdat het de lokale bevolking actief betrekt bij de besluitvorming over de inzet van de middelen in de wijk (participatief begroten). Hierbij is het juist aan de stakeholders in de wijk om te bepalen hoe en waarvoor de beschikbare middelen ingezet gaan worden. Er wordt momenteel een verkennend onderzoek uitgevoerd hoe een dergelijk instrument in BoTu en Oud-Mathenesse -Witte Dorp het beste vormgegeven kan worden en op welke wijze het besluitvormingsproces kan plaatsvinden. Uit de eerste verkenningen is de wens naar voren gekomen om het instrument wel brede kaders mee te geven waaraan de projecten moeten voldoen, namelijk dat zij een bijdrage moeten leveren aan de transities in de wijk (zij het duurzaamheid,

veiligheid, participatie etc.), waarbij vanwege de Europese programmarichtlijnen wel een vereiste gesteld wordt aan het minimale budget dat beschikbaar komt voor activiteiten binnen prioriteit 2 (minimaal 40% naar *Een groener Europa)*, maar waarbij verder de lokale actiegroep(en) van BoTu en Oud-Mathenesse -Witte Dorp veel ruimte krijg(t)(en) voor nadere keuzes hoe zij de middelen willen inzetten. Deze zullen wel binnen het programma Kansen voor West III moeten passen. Ook is er uit de eerste verkenningen de wens naar voren gekomen dat maximaal 7%[10] van het totale budget van de GTI beschikbaar wordt gesteld en ingezet zal worden voor zowel het CLLD BoTu als ook voor het CLLD Oud-Mathenesse -Witte Dorp. Het CLLD OM/WD zal budgetneutraal binnen het GTI-budget van Rotterdam worden uitgevoerd.

5. STAKEHOLDERS

Het programma sluit aan op de programma's *NPRZ, Veerkrachtig BoTu* en *Wij maken Mathenesse* en die programma's zijn breed geconsulteerd onder de stakeholders. Dit betreft niet alleen overheidsinstellingen, maar bevat een grote variëteit aan organisaties waaronder onderwijsinstellingen, zorginstellingen, private ondernemingen en koepelorganisaties voor het bedrijfsleven, woningcorporaties en bewonersverenigingen. Om te toetsen of de invulling van deze GTI past binnen de genoemde langjarige strategieën is gebruik gemaakt van interne overlegstructuren van *NPRZ, Veerkrachtig BoTu* en *Wij maken Mathenesse.* Hieronder volgt een (niet-limitatieve lijst) van de partners van het *NPRZ, Veerkrachtig BoTu* en *Wij maken Mathenesse*.

Een extra toets op de passendheid van dit UP voor de GTI Rotterdam 21-27 binnen de langjarige NPRZ-strategie (2010-2030) heeft in september 2021 plaatsgevonden bij het Bestuurlijk Overleg van *NPRZ,* waarbij, naast de programmadirecteur, onder meer de burgemeester van Rotterdam, vertegenwoordigers van de politie en bestuurders van grote regionale onderwijsinstellingen aanwezig waren. Over de CLLD in BoTU is overleg gevoerd met diverse bij Veerkrachtig BoTu betrokken partijen. Zo ook voor Mathenesse/WD. Ook is de Stedelijke Advies Groep van de GTI Rotterdam van Kansen voor West II uitgebreid gehoord.

Juist ook in de vervolgfase bij de concretisering van dit plan zullen de stakeholders opnieuw betrokken worden, onder meer door de lokale actiegroepen van BoTu danwel Mathenesse/WD en via de stedelijke adviesgroep en de NPRZ-partners.

[10] Dit budget is gebaseerd op de verhouding van het aantal inwoners binnen BoTu danwel Oud-Mathenesse/Witte Dorp t.o.v. het aantal inwoners binnen het gehele GTI-gebied.

NPRZ		Veerkrachtig BoTu
Gemeente Rotterdam	Stichting BOOR	Delfshaven Coöperatie
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	Horizon Jeugdzorg en onderwijs	IABR
Ministerie van Defensie	CVO	Havensteder
Politie Rotterdam Rijnmond	Wartburg College	REBEL
Openbaar Ministerie Rotterdam	Lentiz Live College	Stadsmarinier Bospolder-Tussendijken
Woonstad	DeRotterdamseZorg	Gemeente Rotterdam
Woonbron	JINC	WMO Radar
Vestia	Installatiewerk Zuid-Holland	Centrum voor Jeugd en Gezin Rijnmond
Havensteder	Metalent	Stichting JOZ
ATTA Makelaars	Bouwend Nederland	Cultuur Concreet
Schildtvoorde NVM Makelaardij	Rijnmond Bouw	Eneco
Zuidstad Makelaars	SPG Infra	
Albeda College	Sectorinstituut Transport en Logistiek	
Food Innovation Academy	Deltalinqs	**Wij maken Mathenesse**
Avicenna College	Havenbedrijf Rotterdam	Bewoners: De Wijkraad, stichting Mathenesse aan de Maas, de werkgroepen (Groen, Schoon, Communicatie, Franselaan, Wonen, Op de Schop), het Buurtpreventieteam, de Schoonmaakbende, het Ontbijtteam, de Onwijze Moeders en de vele verschillende vrijwilligers die in de wijk actief zijn.
Hogeschool Rotterdam	Werkgevers Servicepunt Rijnmond	
Epertisecentrum Maatschappelijke Innovatie	IkZitopZuid	Gemeente: Wijkmanager, Stadsmarinier, Maatschappelijke Ontwikkeling, Stadsbeheer, Stadsontwikkeling, Bouwen Woningtoezicht, Economie, Werk en Inkomen, SROI (Social Return On Investment), Resillience, Wijkteam OMWD, Gemeente Schiedam Ondernemers en organisaties:
LMC Voortgezet Onderwijs	UWV Werkbedrijf Rijnmond	Aurisschool, Bioto, BOOR, Buurtzorg, Cultuur Concreet, huisartsen, Jeugdactiviteiten Oud-Mathenesse, Laurens, diverse ondernemers uit M4H, Opzoomer Mee, Programmabureau M4H, Team Toekomst, de Veldacademie, de Verbindingskamer, VVE 010, Werk Incubator, WMO Radar, WOH, woningcorporaties Woonstad, Woonbron en SOR, St Wijkcollecties.
PCBO	RET	
ROC Zadkine	Alliantie Hand in Hand	
RVKO	Like je Wijk	

STC mbo college	Stadshavens Ontwikkelingsfonds voor Innovatie en Economie	

6. GOVERNANCE

Voor de governance zal voortgeborduurd worden op de governance van de vorige GTI binnen Kansen voor West II, waarbij de uitvoering belegd is bij de Managementautoriteit Kansen voor West III. Voor het GTI Rotterdam is deze programmaperiode € 11.996.648 beschikbaar. Deze middelen moeten worden uitgegeven in de periode 2022-2029. De openstellingsstrategie zal nog nader worden bepaald en voorgelegd aan het college. Het voornemen is een eerste openstelling te doen in het tweede kwartaal van 2022.

Voor het subsidiedeel zal worden gewerkt met openstellingen, waar ruime bekendheid aan wordt gegeven en waarvoor voorstellen kunnen worden ingediend die passen binnen de actielijnen van dit programma. Deze voorstellen worden beoordeeld op dezelfde wijze als in de vorige programmaperiode. In vier stappen wordt beoordeeld of de aanvragen voor een bijdrage uit het programma in aanmerking komen. Na een eerste compleetheidstoets volgt een beoordeling door het steunpunt Rotterdam, dat kijkt of het voorstel past binnen de kaders van dit uitvoeringsplan en eventueel ander van toepassing verklaard vigerend beleid. Het steunpunt is ondergebracht bij het team Inkomende Subsidies van de afdeling Strategie van Stadsontwikkeling. Na een positieve beleidsbeoordeling vindt een inhoudelijke beoordeling plaats aan de hand van een aantal vaste criteria[11]. Als de leden van de Stedelijke Advies Groep GTI Rotterdam minstens 70 van de te behalen 100 punten toekennen aan de aanvrager volgt een positief advies en wordt de beoordeling afgerond met een technische toets op conformiteit met de regelgeving.

De stedelijke adviesgroep wordt opnieuw samengesteld met een ruimere en bredere groep vertegenwoordigers van verschillende stakeholders uit het gebied waarbij er voldoende spreiding zal zijn over de verschillende partijen. Denk daarbij aan onderwijs (op alle niveaus), maatschappelijk middenveld, bedrijfsleven, woningbouwcorporaties, het energiecollectief Rotterdam en de gemeente. Belangrijk is dat de leden van de stedelijke adviesgroep actief zijn in of kennis hebben van binnen de gekozen GTI-gebieden. De Voorzitter van de stedelijke adviesgroep is de wethouder met Economie in diens portefeuille.

[11] In het programma Kansen voor West II zijn deze criteria: kwaliteit van het projectplan; passendheid in het programma en de bijdrage aan de transities.

Voor de twee andere instrumenten geldt een afwijkende governance. Voor de CLLD van BoTu en Oud Mathenesse/Witte Dorp wordt gewerkt volgens de artikelen 31 t/m 34 van de CPR (Verordening 1060 van 2021). Dat wil zeggen dat de gemeenschap van BoTu danwel Oud Mathenesse/ Witte Dorp zelf de strategie voor de CLLD bepaalt en dat plaatselijke actiegroepen deze strategie uitvoeren. Ook de beoordeling en selectie van initiatieven binnen deze strategie wordt verzorgd door deze actiegroepen, waarbij wel erop gestuurd wordt dat de initiatieven passen binnen het programma Kansen voor West III. Voor het selecteren van de CLLD zelf wordt een call for proposals opgezet, voorzien voor juni 2022 (BoTu), voor OM/WD is dat november/december 2023.

Tot slot zal, als bijdrages aan de financieringsinstrumenten SIFR en SOFIE worden voortgezet/aangevuld, daarvoor de governance van deze financieringsinstrumenten worden gevolgd. Deze zijn al in vorige programmaperiodes getoetst aan de Europese regelgeving en werken met adviescommissies en Investeringscomité ’s.

Lijst met concrete type acties:

De volgende type acties komen voor ondersteuning uit de GTI in aanmerking (niet limitatief):

A. KLIMAAT en ENERGIETRANSITIES IN DE GTI-GEBIEDEN

Acties gericht op draagvlakcreatie en een geïntegreerde aanpak van de achterstandswijken ten behoeve van de energietransitie. Denk aan bewustwordingscampagnes

Acties direct gericht op een overgang naar hernieuwbare vormen van energie, zoals collectieven in een wijk of deel van de wijk voor zonne-energie of andere hernieuwbare energievormen.

Ondersteunen van collectieven gericht op verduurzaming met procesgeld (denk aan het Energiecollectief Rotterdam)

Acties gericht om wijken of delen daarvan van het gas af te halen en aan te sluiten op warmtenetten of andere slimme energiesystemen gericht op gebruik van niet fossiele bronnen.

Acties gericht om ondernemers en MKB uit de GTI-gebieden te ondersteunen bij verduurzaming en de energietransitie.

Demonstratieprojecten en ontwikkelprojecten gericht op daadwerkelijke transitie naar een energie-efficiënte en circulaire wijk of bedijventerrein.

Acties gericht op het circulair maken van de wijken, denk aan hergebruik van afval van de wijk in de wijk, maar ook het circulair gaan werken van ondernemers in de GTI-wijken. Concreet voorbeeld kan het hergebruik van afval via een lokale vergister zijn. Maar ook het circulair en klimaatneutraal maken van bedrijventerreinen in de wijk.

Circulaire transitiehubs voor demonstraties, kennisoverdracht en de vestiging van kleinschalige bedrijven en circulaire gebiedsontwikkeling.

Acties gericht op energie-efficiënt maken van de woningen en bedrijven.

Voorbereiden van de transitieopgave door vraagbundeling van de partners en het maken van afspraken met betrokken consortia.

B. OVERIGE MAATSCHAPPELIJKE TRANSITIES IN DE GEBIEDEN: VEILIGHEID; GEZONDHEID EN DIGITALISERING

Transitiehubs; fysieke plekken in de wijken met het doel om maatschappelijke en economische transities te versterken en/of beter in te bedden in stedelijke gebieden. In transitiehubs kunnen nieuwe technologieën worden gedemonstreerd, kennis worden overdragen, trainingen aangeboden en mogelijkheden geboden voor het vestigen van kleinschalige bedrijven. Hiermee wordt de wijk versterkt en de weg vrijgemaakt voor innovatie.

Draagvlakstimulering, inclusief acties gericht op een goede governance en borging. Deze hebben als doel om op laagdrempelige wijze de bewoners van de GTI-gebieden mee te krijgen in de genoemde transities, door middel van participatieve ontwikkelvormen en digitale hulpmiddelen.

Digitaliseringsprojecten gericht op digitalisering voor kleine ondernemers en MKB-winkeliers in de wijk, denk aan concepten als Local Heroes.

Stadslabs gericht op het creëren van draagvlak door burgers, te betrekken bij ontwikkelingen in de stad. Dat vraagt een bepaalde organisatiegraad van bewoners, ondernemers en in samenwerking met de overheid. Een concrete actie in de vorm van een stadslab, bijvoorbeeld op basis van het CLLD-instrument, kan een rol spelen in het op gebiedsniveau inzichtelijk krijgen van de lokale zorgen en belangen. Het werkt voorwaardenscheppend

C. BENUTTEN ARBEIDSPOTENTIEEL

Vernieuwende concepten gericht op bevorderen skills voor de genoemde transities; het gaat hier om randvoorwaardelijke investeringen in bijvoorbeeld de infrastructuur;

Entree concepten (laagdrempelige concepten voor opleiding en begeleiding in sectoren met een tekort aan mensen) doorontwikkelen en verbreden met het bedrijfsleven;

Talentprogramma's Energietransitie, digitalisering en ICT;

Nieuwe leer/werkconcepten, bijvoorbeeld gericht op breder inzetten van creatieve en E-health toepassingen.

Initiatieven als TechGround waarbij laagdrempelig in de achterstandswijken arbeidspotentieel wordt gevonden en gewonnen voor ICT en techniek.

Projecten als Bridge 3.0 en De Motor in Beweging

Projecten als Nieuwe Banen, waarbij voor een tekortsector op een outreachende wijze nieuw arbeidspotentieel wordt klaargestoomd, uitdrukkelijk ook vanuit de groepen van kwetsbare werkenden en mensen die aan de zijkant staan.

Ook wordt inzet verwacht op Social Impact Fondsen (revolverend financieel instrument gericht op financiering van sociale ondernemers), waarmee sociaal ondernemerschap gestimuleerd wordt dat zich richt op de maatschappelijk transities en dat een inclusieve benadering heeft m.b.t. de arbeidsmarkt, inclusief werk-leertrajecten voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.